

## **Zvíře a člověk.**

Křesťanství učí o původu člověka, že stvořen úkonem božským, od stvoření ostatních bytostí světových rozdílným, a to k obrazu a podobenství Božímu; tělo muže utvořeno přímým úkonem božským z uzpůsobené hmoty („z hlíny země“), tělo ženy utvořeno přímým úkonem božským z těla mužova, obojí pak tělo tělem lidským učiněno tím, že oživeno duší lidskou. Toť obecná nauka Otcův i bohoslovců katolických. Výslovným článkem víry jest pouze, že po přírodě duchové a hmotné stvořena jakási složenina obojí přírody, totiž přirozenost lidská, ve které spojeno tělo s duchem. O přímém či nepřímém utvoření těla není výslovného věroučného prohlášení, avšak téměř vůbec se uznává, že nauka křesťanská míní též u těla utvoření přímé, nikoli skrze samovolný projev sil přírodních, na př. vývoj ze zvířete.

### **Rozdíly v živobytí.**

Člověk nad ostatní živočišstvo vyniká, že u něho všechny materialistické formule selhávají už docela. Přisuzuje-li se už rostlině jakási duše, totiž základ života rostlinného, a mluví-li se z důvodů dosti vážných o duši zvířecí, tedy jeví se člověk i zkoumání čistě empirickému jakožto bytost tělesněduševná. Rozdíl pak mezi zvířetem a člověkem je ten, že duše zvířecí jest jen pro tělo, jež oživuje a udržuje, kdežto duše lidská podřizuje si tělo svoje ke svým potřebám a úkolům, slovem, že zvíře vede život zvířecí, člověk život lidský; u onoho je hlavní věc život tělesný, u tohoto život duševní. Zvířeti nejde a nemůže jíti o nic jiného, než aby svůj život zachovalo, t. j. aby se nasytilo.

...

Zvíře poznává, ale nerozumí. Zvíře má žádosti, city radosti a žalu, příchylnosti a nenávisti i závesti, ale nemá vůle. Zvíře má paměť, ale nemá rozpomínání. Život zvířecí je život přirozeného

pudu a umělého, více méně násilného návyku, nikoli život samostatné, volené činnosti.

### **Pud. Pokrok.**

Pud zvířecí vyznamenává se jako každá přírodní zákonnost, velikou **přesností** a jistotou, ale také zcela určitým **ohraničením**. I člověk následuje v pohybech tělesných i hnutích duševných zhusta jen pudu svého, ale úkony ty nejsou u něho hlavní, neřku-li jediné, ani pro život jeho zvláště význačné: hlavní části lidského žití jsou zajisté úkony, o kterých se napřed nebo později přemýšlí, a ty také život lidský charakterisují. Že na př. pootvíráme ústa, abychom lépe slyšeli, jest úkon pudu, poněvadž bez našeho vědomí a chtění se tím rozšiřuje zvukovod v uchu. A podobných výkonův jest více, ale potřebám života lidského vůbec vedení pudu daleko nestačí. A kdyby se mu člověk i chtěl svěřiti, buďto se v něm zmýlí, aneb ostane vůbec bez rady a pomoci.

Naproti tomu zvířata jdouce za pudem svým jednají mnohem obezřeleji a chytřeji než člověk. Že by to bylo vyšší rozumností jejich, neřekne snad ani sebe větší zbožňovatel zvířete. Není to ani čirý mechanismus, přizpůsobení tělesné, ono jisté a spolehlivé vedení pudu, neboť různá zvířata mají mnohdy stejné pudy (včela a polní myš) a podobná mají pudy různé (zajíc a králík na př.), a také pozorovati jakousi rozmanitost v provádění, přizpůsobování v menších věcech k různým okolnostem: je zde tedy jakési poznání a jakási samočinnost, ale vedená v mezích přesné účelnosti a jakési nutnosti. Tímto přesným řízením postaráno jest o zvířata, o jedince i druhy jejich, lépe než o člověka, který se spíše může a má o sebe starati sám, po případě druh o druhu. Proto má rozum i vůli, které se i slepé pudy zhusta podřizují. Poměrný ten nedostatek instinktivního zařízení u člověka jest překonán předností mnohem vyšší a činí také důležitý rozdíl mezi zvířetem a člověkem.

Odtud vyplývají ještě jiné důležité rozdíly. Zvíře nepokračuje, nezdokonaluje se ani neupadá, **člověk pokračuje**

**k dokonalosti neb úpadku.** Lidé jsou tělesně dojista téhož druhu, a jaká to rozmanitost živobytí – v minulosti a za nynějška! Zvíře se též něčemu přiučuje, buď od starších zvířat neb od lidí, ale vždy jen tolik, kolik je v mezích pudu jeho; nad obor tento nevyvede ho žádné násilí, a tím méně se ono samostatně nad něj pozvedne. Příslavný „starý zajíc“ je sice ostražitější než mladý, ale nového neumí nic více než to mládě. Kuře a kachna jdou po svém, ač příkladu neviděly. Opice napodobí vše možné, ale nic víc.

Veškeren **výcvik** zvířat zakládá se na paměti jejich a na využitkování jistých mechanických a reflexních popudův a pohybů. Pták se převalí vzhůru nožkama a leží jako mrtvý, poněvadž převrácení těla, ve kterém vycvičen, působí u něho jakési omámení. Sám tomu však odnikud nenaučí ani sebe ani jiného, ani který jiný pták od něho. Pes naučí se čísti, je totiž vycvičen vybrati pokaždé onu tabulku s písmenem, na kterou oko cvičitelovo upřeno, a skládati tak slova; jestiž k pokynům pánovým vnímavější než kterýkoli člověk. Ale jestli všechno „učení mučení“, tož zajisté především zde, kde týrání a odměny, hrozby a lákadla stojí na počátku i konci dojmů, vybavovaných docela mechanicky dle dané souvislosti. Výcvik takový jest a ostává jaksí nepřirozeným, a to pro zvíře samo i v dojmu divákově. Dědičností rozšíří se snad jakési zušlechtění tělesné, ovšem opět jen do jisté míry, ale z výcviku samého nemají potomci pranic, byť si byl příklad předků sebe poučenější. **Ani jednotlivá zvířata ani druhové zvířat nepokračují.** Jako v potřebných výkonech životních mládě nepotřebuje pražádného cviku ba ani příkladu – mladá včela pracuje jako stará, mladá zvířata zásobují se na zimu, které ještě nepoznala, a pod. – tak ve význačných schopnostech a obratnostech i druhy zvířat utkvěly od nepaměti na stupni přírodou vytčeném, a to bezpochyby jen ve svůj prospěch; nejschopnější a nejučelivější zvířata (včela, mravenec, pes atd.) ostala si od tisíců let stejná a podstatně všude stejná.

Že naproti tomu člověk pokročil, není snad potřebí dokazovati. Přirozená výbava jeho je sice od počátku bohatá, ale neobsahuje

takořka nic dovršeného: samý zárodek, samá schopnost jen. Třeba se učit, všemu učit. A on dovede se učit, jest-li jen poněkud tělesně vyvinut. Od r. 1875. vyučeno v Poitiers děvče slepé i hluchoněmé za tři roky ve čtení a psaní; tedy ani toliké nedostatky tělesné, které se zdají veškero vzdělání činiti nemožným, neničí úplně účelivosti, na kterou celý život člověka, jinak tak slabý a bezmocný, jest odkázán. A zásoba vzdělání, pokrok jednotlivce nejde s ním do hrobu, nýbrž ostává majetkem lidstva. Je tu tedy něco docela různého od pouhých tělesných a chvilkových pudů zvířecích, je tu něco, co sahá nad tělesnost a zachycuje neměřitelný a nevažitelný obsah dobytých vymožeností ve prospěch či škodu vlastní a cizí.

S tím souvisí další důležitý rozdíl činnosti lidské od zvířecí. Přísná zákonnost přirozeného pudu vede zvíře nejenom nutně, co se týče příčiny, nýbrž také **zcela jistě, co se týče účelu. Zvíře nezná záměru ani úmyslu, neví, co jest účel a prostředek, slovem, nemá rozvahy.** Stará-li se o svou a svých mláďat budoucnost, hledí-li protivníka učiniti neškodným v nejsilnější stránce jeho (mladý sokol vytáhl vose napřed žihadlo, a pak ji pozřel, dravec, který užovku sežere zpříma, rozdrť zmiji napřed hlavu atd.), jedná jen dle pudu svého, a to obezřeleji než člověk sám; dítě zajisté, které jako oni živočichové nebezpečí toho ještě nezažilo, nechá se poraniti. Člověk poučením a zkušeností nachází vztahy mezi prostředky a účely, mezi příčinami a účinky, rozvažuje o nich a podle rozvahy té prostředků používá; protože pak v rozvaze své se snadno mýlí, chápe se zhusta prostředků nevhodných, ale i takto rozumem nějak odůvodněných. Zvíře dosahuje účelů svých za příznivých okolností docela jistě a přesně; nepříznivým okolnostem umí se přizpůsobiti opět jen ve skrovné míře svého pudu, kterého zhusta následuje i docela bezúčelně, právě jen proto, že je tak puzeno. Stěhovaví ptáci, ačkoli jsou v kleci lépe opatřeni nežli v přírodě, stávají se nepokojnými, když nadejde doba stěhování. Slepice hrabe i na hromádce zrní, sedí na kousku křídý, ptáci mající hnízdo v kleci, sbírají na ně atd. Opice brání se větvemi

a kamením, projevují prý tedy smysl pro nástroje: avšak žádného nástroje si od nepaměti nepořídily samy, a obrana ona není nic jiného, než projev téhož pudu, dle kterého kvočna zastírá kuřata, dle kterého si zvířata vůbec staví příbytky ve svém druhu bezpečné, a látku k tomu sama sbírají a sestavují. Opice zhřívá se u ohně člověkem opuštěného, ale aby jej která udržovala příkládajíc blízkého dříví, to jí nenapadne; toť kočka také raději leží u vytopených kamen, a tak také opice u ohně!

Protož i nejvyšší projevy rozumnosti zvířecí postrádají rozvahy, kterou my jsme náchylni v nich spatřovati. Ptáci v krajinách, kde jsou hadi, oplétají hnízda trnám. Včely mrchu myší, vhozenou do úlu, které nedovedly vyhoditi, obalují do vosku, aby jim neotravovala vzduchu. Ty a podobné úkazy nejsou mimo obor pudu sebezachovacího, dějí se dle potřeby vždy a všude stejně, nezlepšují se ani nezhoršují; jsou to zcela prostá účelná zařízení přírodní na ochranu jedince i druhu. Jeví se v nich rozumnost i rozvaha, ale nikoli těch zvířat, nýbrž toho, kdo zvířata takto zřídil. Směšné i bolné projevy (kousky opičí, zármutek věrného psa až k vyhladovění) jednak jsou jenom nám směšné nebo něžně dojemné, zvířatům samým nikoli, jednak jsou následkem příčin docela organických, návyku, strachu a pod.

## Mluva

Nejnápadnější rozdíl mezi člověkem a zvířetem jeví se v **řeči**. Řeč lidskou nazval M. Müller Rubiconem, kterého žádné zvíře překročiti se neosmělí. Nám jest Rubiconem tím ne tak řeč sama, jako to, co ona projevuje, totiž rozum, rozumné myšlení. Není sice myšlení a mluva totéž, jakoby jedno bez druhého nebylo, ale jistotně nemůže býti lidské mluvy bez lidského myšlení. Právilo se sice, že teprve mluvou se člověk učí mysliti (ovšem mluvou jakoukoli, ne právě uclánkovanými zvuky). Avšak různé úkazy poučují o opaku. Hluchoněmý na př., jenž nemohl a neuměl se dosud s lidmi dorozumívati, měl abstraktní pojmy a myšlenky: myšlenka na

mohutnou bytost jej opanovala, slunce mu bylo vyhozeným míčem, mračna kouřem z dýmky bytosti té, mlha dechem božským a pod. (James). Ale ovšem naopak není dorozumívání lidského, není mluvy bez pojmů, bez myšlení. A tím jest dán **vlastní rozdíl** mezi člověkem a zvířetem, a to pořád ještě rozdíl, který lze empiricky stopovati.

Co do tělesné stránky není rozdíl mluvidel tak značný. Víme také, že papoušek a špaček "mluví", mluví totiž jako stroj. Dovojuje se také zcela vážně, že vývojem řeči ze zvířecího křiku zdokonalovala se také mluvidla a příslušné části mozku – jsou-li jaké, jež by byly podmínkou mluvy. Ale toť přece jest očividné okolkování. Na řeč lidskou je potřebí lepších mluvidel, a když prý se řeč ta vyvíjela, vyvíjela se také mluvidla. Co tedy bylo dříve? A kterak mohlo býti jedno bez druhého? Totéž platí o příslušné části mozku. Mluvidla i mozek jsou nástroje hmotné, řeč jest výraz a výtvar myšlenky. **Nejede tu pouze o zvuk**; zvuk ještě daleko není řeč. Zvíře nemluví nikoli proto, že by nemělo co nebo čím. Vždyť křikem projevuje bolest, radost neb touhu svoji; husy – dle pohádky – tolik si toho napovídají, a nedávno konal Garner svoje zajímavá studia o řeči opičí, jejíž mluvnicí snad budeme brzy obdařeni. Ostatně francouzský akademik Blanchard dovozuje (1890) i z podstatných rozdílů v dutině hrdelní, tedy z rozdílův organických, že opice jest i proto mluvy úplně neschopna. Budiž tomu jakkoli, nad vši pochybnost postavena jest věda: především zvíře proto nemluví, že **nemá pojmů**, neboť slovo a věta jest projevem pojmu.

...

### Vědomí

Vlastní tedy rozdíl, na který zjevy uvedené poukazují, jest **v rozumu** člověka. Jakási rozumnost, totiž duševní schopnost přísluší i zvířatům, ale ta i ve svých nejdokonalejších projevech ukazuje pouze jakousi obdobu k nižším rozumovým schopnostem člověka: vlastní úkony rozumu lidského jsou zvířeti zcela **cizí**.

I u zvířat pozorovati jakousi paměť, dále jakousi soudnost a oceňování okolností a překážek (vis aestimativa říkali tomu staří), jakési přizpůsobování sebe, ale všechno to jest obmezeno na úzký okruh potřeb tělesných, na bezděčné a vnucené reakce k dojmům zevnějším, na úzký obor dojmův jednotlivých a okamžitých, ostává celkem stejnoměrně na jisté třídy zvířat rozděleno a ostává dle toho také bez pokroku, kterého dressura sice dosahovati se zdá, ale jen v jistém těsně vymezeném směru (srv. na př. rozmanitost honicích psů) a jen do jisté míry, které ani jedinec ani druh nepřekročí. A všechno to připomíná, jak právě řečeno, jenom nižší část duševných projevů člověka. Netřeba, jak praví Schanz, zvířete činiti ještě více zvířetem, než jím skutečně jest, ale není ani pražádných důvodův, ho anthropomorfisovati. I nejdokonalejší a nejschopnější zvíře postrádá toho úplně, co člověka činí člověkem, totiž **rozumu sebevědomého a vůle**, což oboje se zcela zřejmě nalézá ve člověku, nikoli jen ve vzdělaném, nýbrž jen pravidelně vyvinutém.

Jen člověk má **sebevědomí**, moha sebe od jiných předmětů rozeznávati, neboť on jediný má schopnost odezíratí od smyslových a jednotlivých dojmův a sestrojovati pojmy povšechné, kterými si vyjadřuje jádro a podstatu věcí. „Nová nepochopitelnost jest vědomí: ukáží způsobem tuším nevývratným, že nejen podle nynějšího vědění našeho nemůže vědomí vysvětleno býti ze svých podmínek hmotných, což asi připustí každý, nýbrž že ani podle podstaty věcí ze svých podmínek nikdy nebude moci býti vysvětleno“ (Du Bois-Reymond). A přece jest vědomí skutkem samozřejmým; a toto vědomí ve vlastním významu jakožto sebevědomí přísluší jen člověku. Jen takto jest mu možna **věda**, a jemu jedinému; zvířecí rozum není schopen abstrahovati, srovnávati a rozlišovati, podřadovati a tříditi – vůbec není schopen žádného z těch úkonův, o které se formální i obsahová stránka vědy opírá. Nepovznášit se nad dojmy smyslové, a ani ty ho nezajímají dále, než sahá jejich vztah k sebezachování živočicha, buďto jedince nebo druhu. Jediný člověk má pojmy a pomysly netělesné, čistě odtažité; ať se původ jejich

vysvětluje jakkoli, jisto jest, že jsou, a jsou jen u člověka. Jest opravdu neuvěřitelné, že by který učenec, jenž neustále operuje pojmy a pomysly takovými, mohl popíráti podstatného a nepřekročitelného rozdílu mezi člověkem a zvířetem; vždyť jediná myšlenka o Bohu, o věčnosti, nekonečnosti – byť i bájí a pověrou byla, jak on praví, jediná taková myšlenka tím samým, že jest a že člověk jediný jest jí schopen, vyvrací celou domněnku o původu člověka ze zvířete, poněvadž je podstatně od sebe různí. Praví se sice, že člověk jest jen výslednicí toho, co jí a kde se pohybuje, a odvozují se odtud všechny jeho myšlenky, ba i vzletné ideály umělecké; avšak byť i to bylo uvěřitelné, jak není, nikdo se s takovým vysvětlením nevytasí při pojmech a pomyslech **záporných**, jako jest na př. nic, nekonečnost a pod., které přece z daných prvkův a dojmů tělesných nemohou vznikati, předpokládajíce úplnou od nich abstrakci.

### Vůle.

Zvíře nemá a nezná **mravnosti**, ono zná jen příjemnost a užitečnost, a jí si hledí. Tvrdí se sice i o člověku, že jedinou pohnutkou jednání jeho jest užitečnost a příjemnost, žádná vlastní mravnost, ale i kdyby tomu tak bylo, jak není, vždycky ještě by ostala člověku ta podstatně vyšší přednost, že si hledí nejen příjemnosti a užitku tělesného, hmotného, nýbrž také duševního, že bývá veden užitečností ideální; sami přátelé původu zvířecího hájí ho prý proto, že názor takový jest prý mnohem rozumnější a důslednější, že nás učí pohlížeti na zvíře soucitně jakožto na bratra méně dospělého, že uvádí do dějstva světového velikolepý řád jednoty a zákonnosti a pod. – tedy samé netělesné pohnutky. Žádné zvíře, byť i sebe dospělejší a dokonalejší, se jim za to neodvděčilo a nikdy neodvděčí stejnou blahovůlí, protože nemůže. Člověk prý nejedná z mravnosti, nýbrž také jen z pohnutek sobeckých; ale přece aspoň pohnutky mravní **zná**, aspoň theoreticky ví, že něco je dobré, něco špatné, na př. krádež, vražda, kdežto zvíře si jen pamatuje, kde se nad ním vznášel a dopadl naň bič neb hůl, a kde bylo makavě odměněno.

Ale vyšší pohnutky, pohnutky opravdové mravnosti na člověka skutečně působí. Chybuje sice často i tam, kde lepší stránku zná i schvaluje, poněvadž má vůli svobodnou; ale přece zase často následuje lepšího vědomí a svědomí, přese všechny překážky a oběti, přese všechny nepříjemnosti a ztráty. A když ho nenásledoval, pronásleduje jej svědomí, které jej pudí buďto k pokání, ke kajícínosti často až hrdinné, anebo k zoufalství. O obojím není u zvířat ani potuchy. I v nejušlechtilejších projevech zvířete, na př. ve věrnosti, pečlivosti, tesknosti a pod. vládne jen síla přírodního pudu, žádná pohnutka rozumová nebo mravní. Pečlivost ptákův o mláďata na př. jest jim dočasnou přírodní potřebou, které vyhovují i proti cizím (slepice a káčata, žežulka v cizím hnízdě). Zahanbení honicího psa, pýcha koně a pod. jsou jenom následky bolestné dressury. I dobrovolné prý vyhladovění psa po smrti pánově nebo bezohledná obrana pánova majetku a života, což vyhlášováno za heroické skutky zvířecí oddanosti a lásky k povinnosti, jsou divné sice, ale zcela přirozené projevy pudu po sebezachování, po zachování totiž toho, co zvířeti zvykem se stalo jako vlastním a životu potřebným, s čím zvíře jaksí srostlo. Udělejte si ze psa žert, on zachová se stejně „svědomitě“. Dost podivno je zajisté, že jsou jistí lidé nad psí věrností u vytržení, a přece tuto psí povahu mají u člověka za nízkou a podlou, používajíce jí za nejhorší nadávku! Neníť u zvířete rozumné soudnosti ani prozíravosti, nýbrž jedině moc nevolného pudu, zvykem v jistém směru ustáleného, která všechny ostatní touhy na tu chvíli překonává. Obmezeným a určitě zřízeným pudem tím vysvětluje se také, proč zvířata jsou více vázána na určité, povaze jejich vytčené podmínky životní. Člověk vůlí svou a rozumem překonává nepřízeň počasí, okolí, překonává nechuť k nějakým pokrmům (srv. dokonce i lidojedství, jehož obdoba nastává u zvířat jen v největší nouzi), překonává t. ř. rány osudu, buďto že jim vzdoruje neb se jim přizpůsobuje, aneb jim člověk činně samovraždou uniká; zvíře nemohouc jim uvyknouti, často i přes sebe

větší péči člověka, hyne – samovraždy jest neschopno, neboť o sobě, o svém životě nebo bezživotí **neví**.

Jako duchem a rozumem tak i vůlí překonává člověk hmotu: myšlenkou překonává hlavně hmotu zevnější, vůlí hlavně hmotu těla svého. Co značí ve vědě a umění velikolepé objevy, vynálezy a výtvary ducha lidského, to v životě mravním značí velikolepé projevy **sebevlády**. V ní jeví se pravý opak toho, co řídí počínání zvířete. Ne zdraví, ne majetek, ba ani ne život rozhodují vždy o skutcích člověka, nýbrž to všechno bývá obětováno zájmům vyšším, ctnosti, cti, bohoslužbě, svědomí. Ne okamžité vzněty a výbuchy vášně vedou vždy člověka, ne tělesné potřeby a náklonnosti, nýbrž také rozum a svědomí. A tato vítězství člověka nad sebou samým nejsou výjimkami, nejsou jen tam, kde se okázale a veřejně mluví o mravním heroismu: i prostý skrytý život jest jich plný.

### Duše zvířecí

O podstatném rozdílu duše lidské a zvířecí nesoudili jsme z nauky o vlastnostech a přednostech duše lidské jakožto samostatné bytosti duchové, nýbrž docela empiricky, podle stanoviska protivníků, ze skutků a projevů jejích, ze života lidského. A na to jsou poukázáni též protivníci, neboť ani oni jiných důkazných prostředků nemají. Nemajíce pro nauku svou žádných skutečných dokladů, jsou odkázáni na domysly. Zbývá jen jediná otázka, zdali všemohoucí **vývoj je s to**, aby hlubokou propast od zvířete k člověku sám svou mocí překročil. Obhájci zvířecího původu našeho praví, že ano. S našeho stanoviska lze pouze připustiti, že Bůh, tedy nikoli příroda, **mohl** uložit do hmotných částí základ a důvod vývoje takového, ze kterého by vzešlo i nejvyšší dílo přírody, tělo lidské. Pravím Bůh, nikoli příroda, protože jinak bychom měli účinek bez dostatečné příčiny a všechny ty příčnůstky, které se v pojmu vývoje vyskytují. Skutek sám, že by tělo lidské bylo tak povstalo, jest nám z důležitých důvodů sotva věrojatný. Naprosto však nemožným

býti pravíme, aby **celý člověk** se byl z nižšího živočicha vyvinul, a to proto, že duše lidská náleží jinému řádu bytostí. I odtud ukáže se pak málo pravděpodobným, že by tělo lidské, které má býti sídlem a nástrojem duši zcela jinorodé, bylo se vyvíjelo zvířecky, kdežto přece celý život a vývoj těla lidského řízen jest právě touto duší. Onať zastává v něm úkol principu vegetativního, rostlinného, i sensitivního, čijícího; není tedy ani dost málo pravděpodobno, že by se byla přistěhovala do dovršeného živočišného těla jakožto třetí nejvyšší princip, rozumový totiž, a přejala pak teprve také funkce dvou principů nižších. Spíše naopak jest mnohem přirozenější nauka, že duše lidská, jako nyní v zárodku sama jest od počátku plastickým principem těla lidského, tak i po prvé spojena s beztvárnou hmotou jakožto princip oživující, a to trojím směrem oživující, totiž vegetativně, živočišně a rozumně. Jen ten smysl mají zmínky křesťanských filosofů, když mluví o trojí duši, která tělo lidské jako postupně oživuje; jestiž jim člověk mikrokosmem, malosvěttem, jenž má společné žití s rostlinami, čítí se zvířaty a myšlení s anděly. K původu takovému ovšem bylo potřebí „zázraku“, ale když se přírodovědec neostýchá mluvit o zázraku života, tedy tím méně třeba se báti tohoto „zázraku“, který rozumné myšlení naše tak uspokojuje a smiřuje. Jak jsme viděli, nemělo mnoho lidí a nemá dosud nic proti samovolnému původu života ze hmoty, buď že daleko nemyslí, aneb že to přičítají původní působivosti tvůrčí: ale proti původu člověka ze zvířete přičí a bouří se veškero vědomí i cítění naše, a zajisté i těch, kteří se ho theoreticky ujímají. Tito nazývají to sice pýchou a domýšlivostí uměle vypěstovanou, ale odpor ten jest jistý a povšechný, přese všechnu lásku a mnohdy až opičí náchylnost, jaká se mezi lidmi ke zvířatům vyskytuje. Jsme si toho vědomi, že stojíme nad zvířaty: ač se mohou vzepřít, mohou nás silou, jedem atd. zničit a někdy to i činí, jen my jsme si toho vědomi, ona toho nevědí – a tím jest řečeno všechno, v tom je správný důvod té pýchy naší.

**O duši zvířecí** nenáleží zde dále jednati. I nejvyšší činnost její jest úplně upoutána na síly hmotné: obrazivost její závisí úplně na dojmech tělesných, smyslových, a na ně se také obmezuje. Abstrakce ani zpovšechnování nezná, nestrojuje ani nejjednoduššího soudu myšlenkového. Filosofové křesťanští dle zásady: jaké co jest ve své bytnosti, takové také jest co do vzniku svého – praví, že duše zvířecí, jsouc v bytnosti své úplně závislá na hmotě, také vznikem svým byla a jest na hmotě úplně závislá, že tedy původně tvůrčí činností vyvedena byla nikoli z ničeho, jako duše lidská, nýbrž ze hmoty a na základě jejím, a tak také nyní, mocí té tvůrčí činnosti, v živočišstvu uložené, bývá vyvedena tělesným úkonem plodivým zároveň s tělem jakožto oživující princip jeho. Princip ten není hmotný, sice by nebyl schopen žádného počítku, ani samovolného pohybu; jest jednoduchý, proniká však a ovládá hmotu ve všech částech jejích, pokud jest živá. Není bytostí samostatnou, jež by sama o sobě, bez těla, mohla bytovati; dle některých jest však aspoň podstatou, totiž ne pouze případkem a jakostí hmoty, dle jiných jest jen podstatnou tvárností těla. V každém případě však nevzniká z pouhé hmoty, nýbrž jen ze živé, a to zvláštním úkonem, k tomu určeným; povstávají-li noví jedinci pouhým dělením (na př. u nálevníků), není to plození, ale je v tom důkaz přítomnosti duše ve všech živých částech. (Srv. Wieser, Mensch u. Thier 1875.)

Proti výkladům těmito namítá se, že nesouhlasí se zákonem o zachování síly, dle něhož ani nová síla nevzniká ani daná nezaniká. Co do vzniku duše zvířecí není tu nyní vznikem nových zvířat dán také vznik nových, naprosto nových sil, nýbrž jen jakési sdělování života a životné síly. S druhé strany ovšem je tu nová, nebývalá síla, nový živočich, tak že nesnadno zákon onen obraceti též na tuto sílu, na princip života, nevysvětlitelný jinak ze zákonů hmoty. Tím méně dovede však hypotese descendenční samovolný rozvoj života z nepatrných začátků proti zákonu tomu obhájeti. Podobně se má věc se zánikem života zvířecího, kde by taktéž proti zákonu tomu síla měla úplně zmizeti. Připouštějí zde mnozí skutečné zničení,

annihilaci duše zvířecí, protože nemá dále pražádného účelu. Avšak v tom případě, že duše zvířecí není podstatou, nýbrž jen určitou, oživující tvárností hmoty, zaniká ona sama sebou, zaniká-li hmotný podklad a nezbytná podmínka její, tak jako vznikla sdělením tělesného nosiče svého. Tato přeměna hmoty a síly na ni připoutané, ač z ní samé nevysvětlitelné, nepříčí se zákonu o zachování energie, může-li on vůbec na dějstvo toto býti rozšiřován.